

Revidering av vägledning fastställd
2007-11-20

Luntnakargatan 13, Box 7851,
SE-103 99 Stockholm, Sweden
Tfn/Phone: +46 8 563 085 00
Fax: +46 8 563 085 50
hsv@hsv.se, www.hsv.se

Per-Gunnar Rosengren
08-563 088 16
per-gunnar.rosengren@hsv.se
BESLUT

2010-02-09
Reg.nr 83-4708-07

Vägledning för ansökan om tillstånd att använda andra behörighetsvillkor

Bakgrund

Regeringen bemyndigar i högskoleförordningen (1993:100) Högskoleverket att, om det finns särskilda skäl, medge att ett lärosäte för en utbildning får använda behörighetskrav utöver vad som anges i den för utbildningen aktuella områdesbehörigheten.

Denna vägledning syftar till att ge verket underlag för en enhetlig bedömning av ansökningar om att få använda krav utöver områdesbehörighet, i fortsättningen kallat andra krav. Vägledningen ska också bidra till att lärosätena får kännedom om praxis i de här frågorna samt stöd för att utarbeta sina ansökningar. Vägledningen för andra krav godkändes första gången av universitetskanslern den 20 november 2007. Detta dokument är den första revideringen av vägledningen.

Bestämmelserna om behörighet

Bestämmelserna om behörighet finns i 7 kap. högskoleförordningen. Högskoleverket är endast bemyndigat att fatta beslut om behörighet när det gäller utbildning på grundnivå som vänder sig till nybörjare inom högskolan. Behörighet till utbildningar på grundnivå som inte vänder sig till nybörjare, behörighet till avancerad nivå och till forskarutbildning beslutar lärosätena själva om. Grundläggande behörighet för utbildning på grundnivå som vänder sig till nybörjare finns reglerad i 7 kap. 5 § högskoleförordningen.

Av 7 kap. 8 § högskoleförordningen framgår att de krav på särskild behörighet som ställs ska vara helt nödvändiga för att studenten ska kunna tillgodogöra sig utbildningen. Kraven får avse kunskaper från en eller flera kurser från gymnasieskolans nationella program eller motsvarande kunskaper. Kraven kan även avse andra villkor som betingas av utbildningen eller är av betydelse för det yrkesområde som utbildningen förbereder för.

De krav på särskild behörighet som finns ska anges i områdesbehörigheter enligt 7 kap. 9 § högskoleförordningen. Enligt 7 kap. 9 a § samma förordning får

Högskoleverket meddela föreskrifter om vilka områdesbehörigheter som ska finnas. För utbildningar som leder till en yrkesexamen har verket fastställt föreskrifter om vilka områdesbehörigheter som ska användas i HSVFS 2007 nummer 8. För utbildningar som leder till civilingenjörsexamen har Högskoleverket fastställt två områdesbehörigheter där lärosätena får välja en för varje utbildning till civilingenjörsexamen, och för utbildningar som leder till lärarexamen har Högskoleverket fastställt sex områdesbehörigheter där lärosätena får välja en för varje lärarutbildning. För utbildningar som leder till en generell examen och kurser ska lärosätena välja en av de 17 områdesbehörigheterna enligt 7 kap. 10 § högskoleförordningen eller endast grundläggande behörighet.

I ett beslut (reg.nr. 83-2723-09, fattat den 12 juni 2009) avlog Högskoleverket en ansökan från Högskolan i Borås om andra krav. Lärosätet hade valt områdesbehörighet för en utbildning som inte ledde till en yrkesexamen utifrån områdeskurserna¹ och inte kurserna för behörighet. Högskoleverket motiverade avslaget så här: ”Högskoleverket anser att det i första hand är behörighetskurserna som ska styra lärosätens val av områdesbehörighet för de olika utbildningarna och inte områdeskurserna.”

Högskoleverket får enligt 7 kap. 11 § högskoleförordningen medge tillstånd att använda andra krav än de som följer av de fastställda områdesbehörigheterna om det finns särskilda skäl. Ett särskilt skäl är en omständighet som har att göra med utbildningens karaktär eller uppläggning och som innebär att det finns ett behov av behörighetskrav utöver den aktuella områdesbehörigheten.

Undantag

Ett lärosäte kan även besluta om undantag från ett eller flera behörighetskrav enligt 7 kap. 3 § om det finns särskilda skäl, vilket innebär att ett lärosäte själv kan besluta om en sänkning av kraven. Ett lärosäte ska enligt samma paragraf göra undantag från ett eller flera behörighetsvillkor om den sökande ändå har förutsättningar för att tillgodogöra sig utbildningen.

Konstnärlig utbildning

I standardbehörighetssystemet fanns en standardbehörighet för antagningsprov. Någon motsvarighet till detta finns inte i områdesbehörighetssystemet utan lärosätena är hänvisade till att ansöka om tillstånd för andra krav om de vill använda ett prov för behörighet. Det gäller även om utbildningen leder till en konstnärlig examen där lärosätet beslutar själv om urvalet. Observera att utbildningar som inte leder till en konstnärlig examen men som har en konstnärlig inriktning även behöver ansöka om tillstånd för alternativt urval om de avser att

¹ Med områdeskurs avses de meritkurser som Högskoleverket fattat beslut om och som framgår av Högskoleverkets föreskrift om områdesbehörigheter. De skiljer sig från meritkurserna i matematik, moderna språk och engelska, vilka regeringen fattat beslut om.

använda ett sådant. Det finns mer information om antagningsprov under avsnittet ”Antagningsprov som behörighetskrav”. Det är vanligt att konstnärliga utbildningar använder antagningsprov både för behörighet och för urval.

Sveriges lantbruksuniversitet

Från och med höstterminen 2010 ska Sveriges lantbruksuniversitet även tillämpa områdesbehörigheterna för utbildningar som leder till en yrkesexamen enligt 5 kap. 2 c § förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet (1993:221).

Försvarshögskolan

När det gäller särskild behörighet framgår av 5 kap. 4 § förordning för Försvarshögskolan (2007:1164) att högskolan själv får meddela föreskrifter om den särskilda behörighet som krävs för antagning till utbildning som leder till officersexamen. I förordningen för Försvarshögskolan anges i 5 kap. 5 § att Försvarshögskolan ska tillämpa 7 kap. högskoleförordningen endast med avseende på paragraferna 1-8 samt 12, 13, 17, 18 samt 19-23 §§.

Områdesbehörigheterna

Högskoleverket fastställde den 11 december 2007 områdesbehörigheterna (HSVFS 2007:8). Områdesbehörigheterna är framtagna enligt de resonemang och förslag som finns i utredningen *Tre vägar till den öppna högskolan* (SOU 2004:29) och ska tillämpas på både kurser och program. Områdesbehörigheterna innehåller både kurser som ska användas för särskild behörighet och kurser som är önskvärda men inte nödvändiga. De sistnämnda kurserna ger poäng i betygsurvalet. En av utgångspunkterna för utredningen är att områdesbehörigheterna ska vara få för att behörighetskraven ska vara så överblickbara som möjligt för potentiella sökande. Det innebär att många utbildningar måste tillämpa samma områdesbehörighet. Möjligheterna att anpassa områdesbehörigheterna efter varje utbildning blir därför begränsade jämfört med de möjligheter som fanns i standardbehörighetssystemet med 44 behörigheter. Lärosätena har sannolikt ett större behov av att anpassa områdesbehörigheterna än vad som var fallet med standardbehörighetssystemet, där det alltså fanns en större variation. Det begränsade antalet innebär också att krav som varit vanliga i standardbehörigheterna, som arbetslivserfarenhet eller arbetsprov, inte har kunnat rymmas i områdesbehörigheterna. Det har också inneburit att några krav har höjts och några har sänkts. Kravnivån i områdesbehörigheterna är baserad på kraven som fanns i standardbehörighetssystemet samt lärosätenas egna krav vid tiden för utarbetandet av områdesbehörigheterna.

I standardbehörighetssystemet, som tillämpades sista gången till antagningen till vårterminen 2010, var grundläggande behörighet en standardbehörighet. När områdesbehörigheterna utarbetades fanns det inget behov av att föreskriva om

grundläggande behörighet som en områdesbehörighet eftersom det av 7 kap. 2 § högskoleförordningen framgår att det minst krävs grundläggande behörighet för att bli antagen till högskolan. Det framgår också av 7 kap. 9 § samma förordning att om krav på särskild behörighet ställs, ska de anges i en områdesbehörighet. De lärosäten som vill använda endast grundläggande behörighet för en utbildning eller en kurs använder alltså inte en områdesbehörighet. För en utbildning som leder till yrkesexamen kan ett lärosäte sänka till grundläggande behörighet men lärosätet måste ändå ange vilken områdesbehörighet som används för att meritkurserna ska framgå.

Lärosätena har genom beslut på tillämpningsnivå dock själva beslutat att om endast grundläggande behörighet krävs för behörighet ska ämnena matematik, moderna språk och engelska ändå ge meritpoäng. I praktiken kommer alltså grundläggande behörighet att fungera som en områdesbehörighet men utan områdeskurser.

Områdesbehörigheterna är rubriksatta efter utbildningsområden inom högskolan. En områdesbehörighet har ofta flera rubriker, t.ex. beteendevetenskap/ekonomi/samhällsvetenskap. Det finns dock ingen rubrik som heter konst. Lärosäten med utbildningar som leder till en konstnärlig examen bör ändå söka tillstånd, enligt Högskoleverkets bedömning, om de vill tillämpa andra krav än grundläggande behörighet eller använda andra krav än områdesbehörigheterna som särskild behörighet.

Helt nödvändiga krav

Kriteriet för om ett krav för särskild behörighet får förekomma finns angivet i 7 kap. 8 § högskoleförordningen och är starkt formulerat; kravet ska vara helt nödvändigt. Att ett behörighetskrav är helt nödvändigt innebär att en sökande som inte uppfyller detta krav inte förväntas klara den utbildning som kravet gäller. Teoretiskt sett kan man tänka sig att kravet kan härledas på två sätt. Dels skulle det kunna visas empiriskt genom att följa en studerandegrupp med varierande förkunskaper, dels skulle man kunna argumentera för att ett behörighetskrav är helt nödvändigt utifrån t.ex. innehåll i kursplaner. Kan bristande förmåga att tillgodogöra sig en viss utbildning härledas till att behörighetsvillkoren inte är anpassade till utbildningen är det således ett skäl att tillämpa andra behörighetsvillkor. Kriteriet innebär att de krav som ställs inte ska vara onödiga eller enbart önskvärda, utan utgöra en minsta gemensam nämnare för de studenter som antas till utbildningen. Det innebär att det måste finnas en korrespondens mellan utbildningens förkunskapskrav och det stoff som ingår i utbildningen. Det innebär att de lärosäten som sänker ett helt nödvändigt behörighetskrav tar på sig ett extra ansvar för dem som antas till utbildningen. Om ett urval inte behöver göras ska alla behöriga sökande antas eftersom de då uppfyller alla krav för att kunna klara utbildningen.

Arbetslivs- och yrkeserfarenhet

Regeringen skriver i *Vägar till högskolan för kunskap och kvalitet* (prop. 2006/07:107) att kunskaper och erfarenheter som har förvärvats via t.ex. arbetslivet kan ge en god grund för att tillgodogöra sig högre utbildning. När det gäller vilka typer av kunskaper och erfarenheter från arbetslivet som kan komma ifråga som behörighetskrav, framför regeringen följande:

Regeringen anser dock inte att arbetslivserfarenhet per automatik ska ge behörighet till högre utbildning. Arbetslivserfarenheten skall vara relevant för utbildningen. Detta avgörs genom individuell prövning av kompetensen från högskolans sida. (s. 16)

Högskoleverket har prövat frågan om arbetslivserfarenhet i två beslut utifrån förarbetet ovan. Personalvetarprogrammet vid Umeå universitet ansökte om att få använda generell arbetslivserfarenhet som behörighetskrav (reg.nr. 83-1050-09 och beslut den 14 maj 2009). Verkets bedömning var att Personalvetarprogrammets karaktär och upplägg kunde motivera att all arbetslivserfarenhet anses vara relevant. De studenter som examineras från Personalvetarprogrammet ska kunna arbeta med ledarskaps-, personal- och organisationsfrågor inom olika sektorer och olika slags organisationer. Diskussionerna i utbildningen innehöll perspektiv och aspekter på arbetslivet vilket förutsatte att studenterna hade arbetslivserfarenhet.

Umeå universitet har motiverat ansökan genom att visa att utbildningen i stor utsträckning baseras på seminarier och andra diskussionsformer som bygger på tidigare erfarenheter till vilka de teoretiska resonemangen knyts. Studenternas blandade erfarenheter från arbetslivet gör att teori kan knytas till praktik redan från början i programmet. Detta framgick även av dokumentation från utbildningen.

Göteborgs universitet fick avslag på en ansökan om ett års arbetslivserfarenhet som behörighetskrav till psykologprogrammet (reg.nr. 83-1991-08, beslut fattat den 1 oktober 2008). Högskoleverket motiverade beslutet ”anser inte heller att Göteborgs universitet på ett tillfredsställande sätt har motiverat varför generell arbetslivserfarenhet är ett helt nödvändigt krav för att kunna tillgodogöra sig utbildningen. Exempelvis anges att den generella arbetslivserfarenheten är nödvändig för moment som innehåller inslag av utredning och behandling. Högskoleverkets bedömning är att dessa kurser är mycket specifika för den utbildning som leder till Psykologexamen och rimligtvis borde det vara innehållet i tidigare kurser och moment i utbildningen som gör att studenterna kan tillgodogöra sig den undervisningen.”

Högskoleverket har fattat beslut om tillstånd som innehåller krav på yrkeserfarenhet också där lärosätena har kunnat visa att det inte är möjligt att genomföra utbildningen utan att de sökande har haft tidigare erfarenheter från ett yrke eller en bransch, t.ex. när det gäller utbildning för yrkeslärare. Utbildningens nivå har gjort att det inte varit möjligt för studenterna att få grundläggande

kunskap inom dess ram utan utbildningens längd kräver en viss nivå på studenternas förkunskaper vid antagningen. Jämför beslut om andra krav för yrkeslärarutbildningen vid Malmö högskola (reg. nr. 83-1241-09, beslut den 18 mars 2009) där högskolan ansökte om andra krav när det gäller yrkeskunskap med hänvisning till att det inte fanns möjlighet att förvärva denna erfarenhet inom programmet.

Antagningsprov som behörighetskrav

En del utbildningar vill av olika skäl tillämpa ett antagningsprov för bedömning av den särskilda behörigheten (behörighetskravet blir godkänt resultat på arbetsprov) och Högskoleverket har beviljat några sådana tillstånd. Hösten 2009 ansökte flera utbildningar om att få använda ett antagningsprov som prövar den sökandes konstnärliga förmåga för utbildningar inom t.ex. design. Det är viktigt i dessa fall att skilja på behörighet och urval så att det finns en fast gräns som ska uppnås för behörighet. Behörighet innebär att om en sökande uppfyller kraven, ska kraven säkerställa att de antagna kan genomföra utbildningen, medan ett urval handlar om att välja ut de lämpligaste bland de behöriga om det finns fler sökande än platser. Det är en viktig rättssäkerhetsfråga för studenterna att denna gräns formulerats innan antagningen startar så att bedömningen blir tydlig. Linnéuniversitetet ansökte om att få använda godkänt arbetsprov som behörighetskrav för designprogrammet. Högskoleverket beslutade den 9 december 2009 (reg. nr. 83-6417-09) att ge tillstånd till detta. Lärosätet avser att använda ett prov både för att bedöma behörighet och som underlag för urvalet av behöriga sökande. Gränsen mellan behörighet och urval sattes i detta fall till 9 poäng och maximal poäng på provet är 15. Bedömningen görs i tre kategorier där maximal poäng är 5 poäng per kategori. I ett beslut den 14 september 2009 gällande arbetsprov vid lärarutbildningen vid Konstfack godkände Högskoleverket ett tillstånd för arbetsprov som bland annat baseras på kriteriegränser för behörighet där behörigheten uttrycks verbalt (reg. nr. 83-5103-07).

Det är också viktigt att lärosätena vet var gränsen går eftersom beslut om behörighet är överklagbara till Överklagandenämnden för högskolan (ÖNH) enligt 12 kap. 2 § 5 högskoleförordningen. Lärosätet måste i samband med överklagandet kunna visa den bedömning som lärosätet gjorde och som låg till grund för beslutet att förklara en sökande icke-behörig. Lärosätet är även skyldigt att lämna överklagandehänvisning.

När det gäller antagningsprov för en utbildning som leder till konstnärlig examen är väl att märka att Högskoleverket fattar beslut om särskild behörighet medan lärosätet själv fattar beslut om urvalet. Detta gäller trots att samma prov ibland används för både behörighetsbedömning och urval.

Enligt 5 kap. 2 e § förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, fattar universitetet själv beslut om användningen av andra särskilda prov än

högskoleprovet för urval. Om prov däremot ska användas för behörighet krävs tillstånd från Högskoleverket. Högskoleverket beviljade Sveriges lantbruksuniversitet att få använda ett prov för behörighet till hippologutbildningen (reg.nr. 83-3564-09, beslut 14 oktober 2009). När provet används för behörighet krävs beslut av Högskoleverket enligt 7 kap. 11 § högskoleförordningen men för provets funktion i urvalet fattar SLU beslut. För övriga krav för särskild behörighet fattar Högskoleverket beslut enligt 7 kap. 11 § samma förordning.

Tidpunkt för ansökan

Det är Högskoleverkets strävan att de krav som ställs för särskild behörighet ska vara väl kända för de sökande i god tid innan utbildningen startar. Det innebär att en ansökan om andra krav från ett lärosäte bör vara Högskoleverket till handa i god tid före sista ansökningsdatum så att de sökande har möjlighet att uppfylla kraven före sista dag för komplettering av meriter och före sista ansökningsdatum. I tidsutrymmet ingår tid för Högskoleverket att handlägga och fatta beslut om ansökan. Normal handläggningstid är 6-8 veckor men tiden till beslut kan vara längre eller kortare beroende på ansökans kvalitet. Strävan att avgöra ärenden inom rimlig tid innebär även att Högskoleverket kan komma att avslå ansökningar som inte kompletteras inom rimlig tid.

Tidsbegränsning av tillstånd

Högskoleverket har möjlighet att tidsbegränsa tillstånden för alternativt urval med stöd av 7 kap. 15 § högskoleförordningen. Denna möjlighet gäller dock inte för beslut om andra krav utan sådana beslut gäller utan tidsbegränsning.

Högskoleverket har tidigare beslutat om tidsbegränsning av tillstånd för andra krav men kommer nu i stället att följa upp tillstånden. Högskoleverket kommer i besluten att ange när lärosätet ska rapportera om hur tillståndet fungerar eller kommer att kontakta lärosätet särskilt för att följa upp tillståndet.

Innehåll i ansökan om att få använda andra behörighetsvillkor

Syftet med en ansökan är att lärosätet ska få tillstånd att avvika från den nationella standarden som formulerats i form av områdesbehörigheter. I ansökan bör lärosätet visa varför någon av de 17 områdesbehörigheterna inte är lämplig att använda och varför de krav som lärosätet ansöker om är mer lämpliga. Ansökan bör utgå från att förkunskapskraven ska vara helt nödvändiga i enlighet med 7 kap. 8 § högskoleförordningen (se ovan). Högskoleverket har noterat att ansökningar som stäms av mellan ansvarig institution och studerandeavdelningen, eller motsvarande, ofta håller en hög kvalitet.

I ansökan bör följande information ingå:

- Vilken utbildning eller vilka utbildningar som avses. Ansökan kan även avse kurs eller kurser.
- En kortfattad beskrivning av utbildningen, utbildningsplan och relevanta kursplaner för utbildningen eller kurserna i fråga.
- Den information som ges till sökande om behörighetskravet ifråga bör bifogas.
- En utförlig beskrivning av det eller de behörighetsvillkor som lärosätet önskar tillämpa och en motivering till detta behörighetsvillkor. Motiveringen bör ta upp varför någon av områdesbehörigheterna inte kan tillämpas, vad det är i utbildningen som kräver att just de angivna kraven används samt varför dessa kunskaper inte kan förvärfvas under utbildningen.
- Om behörighetsvillkoren innefattar arbetslivserfarenhet eller yrkeserfarenhet bör längden på denna erfarenhet framgå och motiveras. Dokumentation om utbildningen, t.ex. kursplaner som visar att arbetslivs- eller yrkeserfarenhet är helt nödvändiga krav bör bifogas ansökan.
- Om lärosätet ansöker om att få använda antagningsprov bör de villkor som ställs på prov i Högskoleverkets vägledning om alternativt urval vara uppfyllda. Det innebär att ansökan bör ta upp vilka egenskaper eller vilken kompetens som provet avser att mäta, erfarenheter från tidigare användning av provet, beskrivning av kompetensen hos dem som deltagit i provets utformning samt kompetensen hos dem som deltar i bedömningen. För en ansökan om andra krav bör alltid kravet för behörighet anges och kriterierna för bedömning av denna gräns bifogas.
- Ansökan bör vara underskriven av rektorn. Om uppgiften har delegerats till någon annan bör detta framgå, och då accepteras underskrift av den bemyndigade. Uppgifter om kontaktperson och kontaktuppgifter bör alltid finnas.

Under början av 2010 kommer verket även att införa ett elektroniskt ärendehanteringssystem för ansökningar om andra krav och alternativt urval. Lärosätena bör då fylla i ett webbformulär och bifoga ansökan och eventuella övriga dokument som bilagor.

Beslut om denna vägledning har fattats av universitetskansler Anders Flodström efter föredragning av utredaren Leif Strandberg i närvaro av huvudsekreteraren Lena Adamson, informationschefen Eva Ferndahl och biträdande avdelningschefen Carin Callerholm.

Anders Flodström

Leif Strandberg